

ספר דברים

יחידת פתיחה

פרשנות ומקורות נוספים

על פי תוכנית הלימודים החדשה בתנ"ך

שאלונים 2371 (3 יח"ל), 2571 (5 יח"ל)

מקרא

חומר לימודי לתלמידי 5 יח"ל

חומר לימודי שהוא רשות (העמקה)

יחידת פתיחה - ספר דברים

"יחידת הפתיחה" של חומש דברים כוללת שלושה חלקים:

חלק ג הארץ הטובה		חלק ב בנין האמונה			חלק א הקדמה לספר דברים
המחויבות לשמירת המצוות פרק יא	אזהרה מפני שכחת ה' פרק ח	"שמע ישראל" פרק ו	עשרת הדיברות פרק ה	זכירת מעמד הר סיני פרק ד	

חלק ראשון - הקדמה לספר דברים

לפני שנעמיק בלמידת החומש, נבחן את מסגרת הזמן והמקום של הספר. החומש מקיף כחמישה שבועות, ימיו האחרונים של משה רבנו, טרם הכניסה לארץ ישראל, בנוסף לכך נבחן את מגמתו של החומש - משה מכין את העם לקראת הגשמת ייעודו בארץ הנבחרת. נתאר את ההבדלים בין תקופת המעבר במדבר לבין החיים העתידיים בארץ, ומתוך כך נבין את האתגר העצום עימו נדרש העם להתמודד: קיום של אומה עובדת ה' בארץ ישראל.

היכן נאמר ספר דברים?

כבר בחלקו השני של חומש במדבר כתוב שבני ישראל חנו בערבות מואב:

במדבר כב, א (פרשת חוקת)

"וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעֲרֵבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ

בפתח חומש דברים אנו מוצאים שבני ישראל עדין נמצאים באותו מקום:

דברים א, א-ה (פרשת דברים)

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל... בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאָמֹר:

בסוף חומש דברים נאמר שמשה רבינו עולה מערבות מואב אל הר נבו ושם הוא מת:

דברים ל"ד, א-ה (פרשת וזאת הברכה)

וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֲרֵבֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפְּסֵגָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ... וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי ה'.

מפסוקים אלו עולה שמאמצע ספר במדבר (מפרשת חוקת) ועד סוף ספר דברים, המיקום של עם ישראל לא השתנה. כלומר לאורך כל חומש ספר דברים בני ישראל חונים בערבות מואב ממערב לירדן מול יריחו. הם קרובים מאד להיכנס לארץ כנען שממערב לירדן, אבל עליהם יהיה לחצות את הירדן ולכבוש את הארץ, וזה יקרה רק לאחר מותו של משה רבינו, בימי יהושע בן-נון.

מתי נאמר ספר דברים?

ספר דברים נפתח בתאריך:

דברים א, ג

וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ אֲלֵהֶם:

כלומר אירועי ספר דברים החלו ב-א' שבט של שנת הארבעים לציאת מצרים, וספר דברים מסתיים במות משה:

דברים לד, ה-ח

וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי ה'... וַיִּכְבְּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֲרֵבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיָּתֵמוּ יְמֵי בְּכִי אֲבָל מֹשֶׁה.

היות שמשה רבינו נפטר בז' באדר, יוצא אם כן שמסגרת הזמן של נאומי משה בחומש דברים היא חמשה שבועות בלבד, כ-37 ימים, שהם ימיו האחרונים של משה רבינו לפני מותו.

☒ מנין שמושה רבינו נפטר בז' באדר?

הגמרא במסכת קידושין דף לח ע"א עושה את החשבון הבא: בספר יהושע נכתב שבני ישראל עברו את הירדן בתאריך י' בניסן: "וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בְּעֶשְׂרֵי לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בְּגִלְגָל בְּקֶצֶה מִזְרַח יְרִיחוֹ" (יהושע ד', יט). הקריאה לקום ולעבור את הירדן הייתה שלושה ימים קודם לכן, ב-ז' בניסן: "עָבְרוּ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וַצֹּוּ אֶת הָעָם לֵאמֹר הִכִּינוּ לָכֶם צִידָה כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה" (שם א', יא). קריאה זאת הייתה עם הקימה משלושים ימי האבל על מותו של משה רבינו, כמתואר בחומש דברים "וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם" (דברים ל"ד, ח). יוצא אם-כך, שמושה רבינו נפטר ב-ז' באדר.

המבנה של ספר דברים

ספר דברים בנוי משלושה חלקים שהם שלושת הנאומים של משה. הביסוס בכתוב לכך הוא שבתחילת כל חלק ישנם פסוקי "כותרת" המסמנים את הפתיחה של כל אחד מהנאומים:

הפריקים	נושא הנאום	הביסוס בכתוב
א'-ד'	נאום היסטורי	דברים א, א: אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל...
ה'-כ"ו	נאום המצוות ה-יא: מצוות אמוניות יב-כו: מצוות מעשיות	דברים ה, א: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים...
כ"ז-ל"ד	נאום החתימה הברית ופרידת משה ¹	דברים כז, א: וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָעָם לֵאמֹר...

הכניסה לארץ - מימוש היעוד של עם ישראל

ספר דברים מביא את מסעו של עם ישראל אל **ייעודו** - קיום ההבטחה לאבות לרשת את ארץ ישראל ולהתיישב בה:

בראשית יז, ח-ט

וְנָתַתִּי לָךְ וּלְזָרְעֶךָ אֶחָרִיד אֶת אֶרֶץ מִגְרִיד אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֹת עוֹלָם וְהִיְתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמַר אֶתָּה וְזָרְעֶךָ אֶחָרִיד לְדֹרֹתֶם.

כדי לממש את הייעוד הזה מתחוללים שינויים עצומים: הנהגת המדבר ה**ניסית** מתחלפת בהנהגת ארץ ישראל בה הקב"ה פועל מתוך ה**טבע**, ועל עם ישראל מוטלת האחריות להילחם. הם מפסיקים להיות רועי צאן נודדים והופכים ברובם לעובדי אדמה קבועים, עוברים מהנהגה של "לחם מן השמים" (שמות טז, ד) להנהגה של 'לחם מן הארץ'.

¹ יש המחלקים את החלק השלישי בספר לשני חלקים נפרדים - הברית (פריקים כ"ז-ל'), הפרידה ממושה (ל"א-ל"ד)

הכניסה לארץ מתנה וגם מבחן

הכניסה לארץ יש בה **בשורה גדולה**, עם ישראל יכול להראות לכל באי עולם את האפשרות להיות עם מבורך, יוצר ומצליח, שהצלחתו רק מחזקת את אמונתו ואת ערכיו וממליכה את הקב"ה לעיני העולם כולו. ההצלחה בארץ יכולה להביא ליותר אמונה וליותר מחויבות, כאשר האדם זוכר תמיד שכל השגיו היא מאת האלוקים. אולם בכניסה לארץ יש גם **סכנה גדולה**, שדורשת תמודדות. דווקא ההצלחה והברכה הם אלו שיכולים להביא איתם גם גאווה ושכחת אלוקים, יחד עם רצון להתערות במרחב התרבותי ולשכוח את היעוד הרוחני והערכי שלנו. ההשתקעות וההתברכות בארץ ישראל הם **גם מתנה וגם מבחן**:

דברים ח, י-יז

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ :
הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ... וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כִּחֵי נְעָצִים יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה"

משה מכין את עם ישראל לקראת הכניסה לארץ

לאורך הלימוד של בספר דברים נעסוק באופנים השונים בהם מכין משה את העם לכניסה אל הארץ, ומלמד אותם כיצד להתמודד נכון עם האתגר, אתגר השליחות של עם ישראל בארצו ואתגר שכחת ה' מאידך. הדרכים העיקריות שבהם משה מכין את עם ישראל הם:

(1) חיזוק רוחני - בניין האמונה

אחד סכנות הגדולות של עם ישראל עם הכניסה לארץ יושפע מדרכי הפולחן האליליים של שכניהם, ואימוץ העבודה זרה. כדי להתמודד עם הסכנה הזאת משה בנאומיו מחזק את בניין האמונה של עם ישראל בקב"ה והוא עושה זאת ע"י שהוא חוזר על יסודות האמונה ("עשרת הדברות", פרשות "שמע" ו"והיה אם שמוע" ועוד), ובתוכם מדגיש את ההיבטים החשובים לעבודת ה' בארץ שיש בה תרבויות זרות ועובדי אלילים. בכלל אחד הנושאים המרכזיים השזור לאורך כל ספר דברים הוא האזהרה מפני עבודה זרה.

(2) הכנה לקראת ההשתקעות בארץ וההתעצמות הכלכלית ב"ארץ הטובה"

משה רבינו חוזר במספר דרכים ומתייחס לטוב הארץ כברכה גדולה, ומאידך גם כאתגר עצום. במספר מקומות לאורך החומש מתוארת סכנת ההסתאבות וההתנוונות, ומשה רבנו מציע ראשית להיות מודעים לתהליך, ובהמשך גם כיצד להישמר ממנו: "וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנְתֶּנּוּ לָךְ כַּחַם לְעֵשׂוֹת חֵיל לְמַעַן הָקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם כִּי הוּא הַזֶּה" (פרק ח פסוק יח).

(3) הדרכה מעשית - מצוות מעשיות ("מבוארות" ו"מחודשות")

ליבו של החומש הוא **נאום המצוות** (פרקים יב-כ). בנאומיו משה מלמד את עם ישראל מצוות מעשיות שאמורות לסייע להם להתמודד עם כל האתגרים המעשיים והאמוניים שמצפים להם בארץ בכל תחומי החיים: מלחמות ("דיני מלחמה"), מוסדות ששלטון ("הנהגה"), חברה ("לא תוכל להעלם"), מצוקה של החלשים בחברה ("פתח תפתח") ועוד. המצוות שמשה מלמד אותם הם משני סוגים "מצוות מבוארות" ו"מצוות מחודשות":

"**מצוות מחודשות**" - הן מצוות שעדיין לא הובאו בחומשים הקודמים וקשורות ברובן למציאות החיים העתידית הצפויה עם הכניסה לארץ ישראל. לדוגמה, מצוות הקשורות להתנהלות של צבא יהודי בעת מלחמה כמו איסור כריתת עצי מאכל בזמן מלחמה או מצוות קריאה לשלום לפני שכובשים עיר של האויב.

"**מצוות מבוארות**" - מצוות שהובאו כבר בחומשים הקודמים ובחומש דברים הן התבארו מחדש, כמו שנאמר בפתח הספר "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מִזְבֵּחַ הַזֶּה הָאֵיל מִשֶּׁה בְּאֶרֶץ הַתְּנִיכָה הַזֹּאת" (א', ה). בדרך כלל הביאור מדייק היבטים של המצווה הקשורים לחיי האומה בארץ ישראל. לדוגמה, כשחוזר משה רבינו על מצוות המועדים הוא מזכיר שיש

להעלות את קרבנות החג "אֶל הַמִּקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׂכְנֵן שְׁמוֹ שָׁם" (דברים ט"ז, ו) - העליה לרגל מבטאת את ריכוז עבודת ה' בארץ ישראל סביב מרכז רוחני משותף אחד. וכשמשנה חוזר על דיני העבד העברי המשתחרר לאחר שש שנות עבדות, הוא מציין שיש להעניק לו עם יציאתו מפרי הארץ ותנובתה - "וְכִי תִשְׁלַחנּוּ חֶפְשִׁי מֵעִמְךָ לֹא תִשְׁלַחנּוּ רִיקָם: הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֶּאֱנָה וּמִגִּנְזָה וּמִיִּקְבָּה אֲשֶׁר בְּרַכָּה ה' אֱלֹהֶיךָ תִתֶּן לוֹ" (ט"ו, יג-יד). בכך הוא מתייחס לסכנה שבמירוץ לצבירת רכוש אישי, ומצווה לדאוג לרווחתם ובמידת הצורך לשיקומם הכלכלי והנפשי של הזקוקים לכך.

בשלושת הנושאים הללו: "בניין האמונה", "הארץ הטובה" ו"המצוות המעשיות" - נעסוק בהמשך הלימוד בהרחבה.

1. קרא ולמד את ה"הקדמה לספר דברים", וענה:

- א. היכן שהו בני ישראל בזמן שנאמר להם חומש דברים? בסס את תשובתך על הכתוב.
- ב. מתי נאמר ספר דפר דברים? ובמשך כמה זמן הוא נאמר? בסס את תשובתך על הכתוב.
- ג. מהו המבנה של ספר דברים? בסס את תשובתך על הכתוב.
- ד. המעבר מהמדבר לארץ ישראל טומן בחובו בשורה גדולה אבל גם סכנה גדולה. פרט מהי הבשורה ומה הסכנה?
- ה. מה הן שלוש הדרכים העיקריות שבהם משה מכין את עם ישראל לקראת האתגרים שמצפים להם בארץ?
- ו. מהי "מצוה מחודשת" ומהי "מצוה מבוארת"? הבא דוגמא אחת לכל סוג.

מדבר מול ארץ ישראל

לפניך מקור הדן בהבדל בין ההשגחה של ה' על עם ישראל במדבר לבין ההשגחה של ה' בארץ ישראל. ננסה להגדיר מה הבדל העקרוני בין שני סוגי ההשגחה ולבחון איזו סוג השגחה עדיפה.

משך חכמה² דברים לב, ג

"כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו", פירוש על דרך מושכל, כי העיקר התכליתי אשר יתנהג האומה באופן טבעי מושגת פרטי. וזה כי יקצרו ויאספו דגנם, וראשית כל אשר לו, יובא בית ה' ולמשרתיו הקדושים. ושלוש פעמים בשנה יעזבו כל אשר להם תחת כנפי הביטחון האלקי ויבואו להיראות פני ה'.

וכאשר יישירו לכת תוסיף הארץ לתת פריה, ותהיה חיתת ה' על הגויים סביב, ובכל מפעל ומצעד יזכיר ויברך שם הבורא יתברך. וחיים כזה הוא חיים רוחניים, ויקר שעה אחת מכל חיי העולם הבא לכל מתבונן.

לא כן בימי משה אשר נפרצו גבולות הטבע ונהרסו מבצרי ההנהגה התמידית, רק לא פעלו מאומה, והמן יורד, וכל אחד רואה עמוד הענן וכבוד ה', וה' הולך לפניהם - הלזה יקרא תכליתי? הלא אין זה רק חיי העולם הבא, חיים של מלאכים, וכמאמרם ז"ל (מכילתא בשלח יז): לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן...

אך למה נצרכו לזה אם אין זה התכלית האמיתי? אולם כאשר יסוד התורה "אנכי" ו"לא יהיה לך", כן יסוד האמונה והאומה הוא ארבעים שנה האלו, כי בזמן כזה יכלו לפרש התורה היטב ולזכך נפשותם עד היותם יותר במעלה כאישים הנבדלים, והשרישו האמונה והנפש האלוקי בזרעם אחריהם. וגם זה המופת על האמת לקלי הדעת כמו שכתב רמב"ם. ולכך הוצרכו למשה...

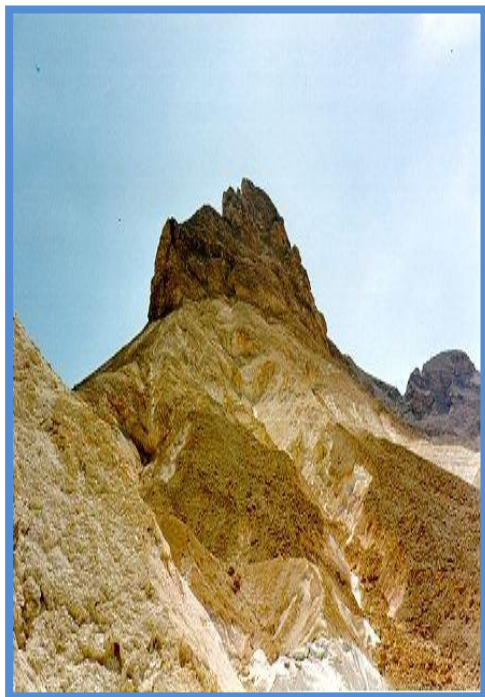
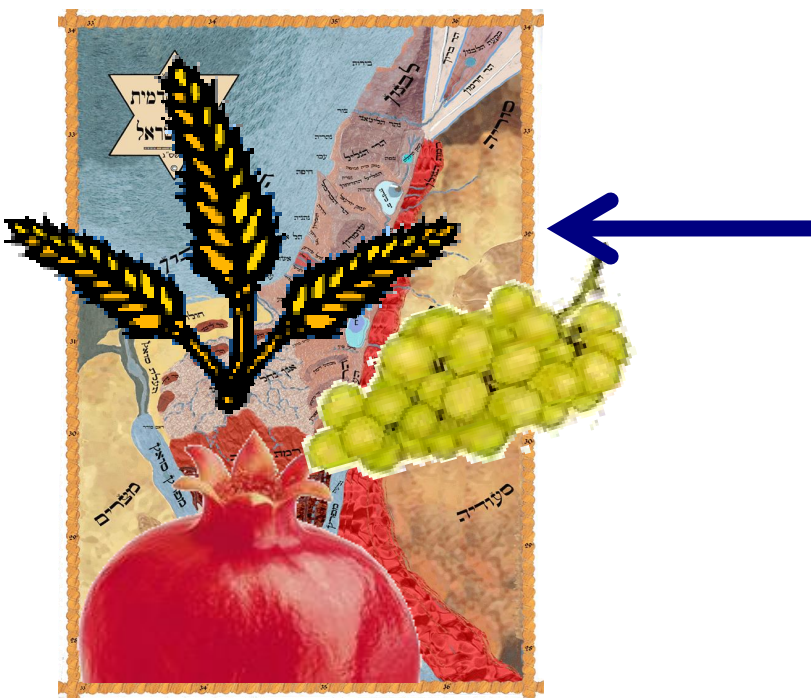
² רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק, ליטא, תר"ג-תרפ"ו 1843-1926. מגדולי רבני מזרח אירופה בדור שלפני השואה. ספרו הגדול: "אור שמח" על הרמב"ם. אחרי מותו פורסמו חידושיו על התורה בשם "משך חכמה".

2. קרא את דברי המשך חכמה, וענה:

- א. צבע: בצהוב - את תיאור חיי עם ישראל במדבר, ובירוק - את חיי עם ישראל בארצו.
- ב. כתוב בלשונך מה מאפיין את השגחת ה' על עם ישראל במדבר ובארץ ישראל (הדגש את ההבדל).
- ג. מהם היתרונות של כל אחת מדרכי ההשגחה? האם יש עדיפות לאחת מהן?
- ד. איזו תקופה מייצגת את התכלית של עם ישראל, את הקיום המשמעותי יותר: תקופת המדבר או תקופת א"י?
- ה. מהי המטרה המיוחדת של חיי המדבר, ומדוע היא יכולה להיות מושגת רק במדבר?

מה בין חיי המדבר לחיים בארץ ישראל?

עם ישראל עומד לעבור שינוי משמעותי עם הכניסה לארץ. עד כה הוא נדד במשך ארבעים שנה במדבר וסוף סוף הוא עומד להיכנס לארצו שלו, הכניסה תלווה בשינויים עמוקים. ההבדל המשמעותי ביותר שממנו נובעים שינויים בתחומים רבים הוא **שעם ישראל עבר מהנהגה ניסית להנהגה בדרכי הטבע.**

3. בטבלה שלפניך מובאים תשעה תחומים בהם אורחות החיים של עם ישראל עומדים להשתנות מן הקצה אל הקצה עקב המעבר מן המדבר לארץ ישראל. ציין את ההבדלים המהותיים בכל תחום, ומה הן המשמעויות והאתגרים שניצבים לפני עם ישראל בעקבות המצב החדש שאליו הם נכנסים.

משמעויות-אתגרים-מחשבות	החיים בארץ ישראל	החיים במדבר	
			(א) הנהגת ה'
<ul style="list-style-type: none"> בתי קבע נותנים תחושה של ביטחון "ביתי הוא מבצרי" שעשוי להביא לסכנה רוחנית של "כוחי ועוצם ידי". בתי קבע מאפשרים הגדלת הפערים הכלכליים בחברה. יש צורך במצוות חדשות המתאימות למגורי קבע: מעקה, הלכות שכנות וכד'. 	בתי קבע	באוהלים בסוכות, "דירת עראי"	(ב) מגורים
			(ג) השכנים
			(ד) פרנסה
			(ה) מים
			(ו) ביטחון
			(ז) ההנהגה ומוסדותיה
			(ח) ריכוז ופיזור (חברתית)
			(ט) הקרבה למרכז הרוחני

הנושאים מספר דברים שנעסוק בהם בהרחבה

ספר דברים כולל בתוכו רעיונות רבים ומצוות רבות, אנו נלמד רק חלק מהרעיונות ומהמצוות של ספר דברים, בנוסף לכך לא נלמד את הספר על לפי נושאים. הנושאים שבהם נרחיב את הלמידה והעיון הם:

ביחידה זו חובה ללמוד את כל שלושת הנושאים.	}	<ul style="list-style-type: none"> • הקדמה לספר דברים • בניין האמונה • הארץ הטובה 	<p>א. יחידת פתיחה ד-יא יחידת חובה</p>
ביחידה זו יש בחירה של 3 נושאים מתוך 4. אנחנו לא נלמד את הנושא "לא תוכל להתעלם"	}	<ul style="list-style-type: none"> • פתח תפתח • לא תוכל להתעלם • ההנהגה • דיני מלחמה 	<p>ב. יחידת המצוות טו-כה יחידת בחירה</p>
ביחידה זו חובה ללמוד את כל ארבעת הנושאים	}	<ul style="list-style-type: none"> • מקרא ביכורים • ברית עולם • פרשת התשובה • מותו של משה רבינו 	<p>ג. יחידת סיכום כו-לד יחידת חובה</p>

יחידת פתיחה - ספר דברים חלק שני - בנין האמונה

חלק א הקדמה לספר דברים		חלק ב בנין האמונה			חלק ג הארץ הטובה
זכירת מעמד הר סיני פרק ד	עשרת הדיברות פרק ה	"שמע ישראל" פרק ו	אזהרה מפני שכחת ה' פרק ח	המחויבות לשמירת המצוות פרק יא	

מבוא

בפרקים ד-ה בספר דברים יש חזרה על מעמד הר סיני ועל עשרת הדיברות, מעמד שמוכר לנו היטב מספר שמות בחזרה על עשרת הדיברות מאפשרת לנו לטעום את המושג "משנה תורה": ננסה להבין מה מגמתו של משה בחזרה על מעמד הר סיני ועשרת הדברות ערב הכניסה לארץ? במה מהוות הדברות (ובעקבותיהן פרשיות "שמע" "והיה אם שמע"), הכנה לאתגרים הרוחניים והתרבותיים הצפויים בארץ?

הנושאים בהם עוסקת יחידת "בנין האמונה" הם:

פרק ד: המצווה לזכור את מעמד הר סיני

פרק ה: תוכנו של המעמד - עשרת הדיברות

פרק ו': פרשת "שמע" - הכוללת מצווה אמונית ומצוות מעשיות

○ זכירת מעמד הר סיני (פרק ד)

הציווי לזכור את מעמד הר סיני

בפסוקים ט-י, משה מזהיר את העם שלא לשכוח את מעמד הר-סיני, ומצווה להעביר את המסורת של מעמד הר סיני לבנים ולבני הבנים. פסוקים: יא-יד, ממשיכים ומסבירים את חשיבותו של המעמד:

○ דברים פרק ד, ט-יד

(ט) רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך:

(י) יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב באמר ה' אלי הקהל לי את העם ואשמע את דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון:

(יא) ותקרבו ותעמדון תחת הקר והקר בער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל:

(יב) וידבר ה' אליכם מתוך האש קול דברים אתם שמעים ותמונה אינכם ראים זולתי קול:

(יג) ונגד לכם את בריתו אשר צנה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על שני לחות אבנים:

(יד) ואתי צנה ה' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשותכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה:

במעמד הר סיני:

- ישראל זכו לשמוע את הקב"ה עצמו. (החל מהדיבר השלישי שמעו ישראל את דברי ה' מפי משה - נלמד על כך בהמשך)
- הקב"ה התגלה בקול בלבד, ולא בתמונה - באופן גשמי. בהמשך הפרק (עד פסוק יט) מזהיר משה את העם מפניה אל האלילים סכנה זו משמעותית דווקא עם הכניסה לארץ בגלל השכנות לעמי הארץ עובדי האלילים וההשפעה התרבותית.

○ **דברים ד, טו-יט**

(טו) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה בַּיּוֹם דִּבֶּר ה' אֵלֵיכֶם בְּחָרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ :

(טז) פֶּן תִּשְׁחַתּוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנֹת כָּל סָמֶל תִּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה ...

(יט) וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׂמִימָה וְרְאִיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים כֹּל צָבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחַתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם ...

1. עיין בפסוקים ט-יד ובפסוקים טו-יט, וענה:

מדוע למשה היה חשוב להדגיש בנאומו שמצד אחד עם ישראל בעצמו - **שמע את קול ה'**, ומצד שני להדגיש לעם שהם - **לא ראו כל תמונה של ה'**? הסבר ובסס

הרמב"ן (פרק ד, פסוק ט) מסביר מדוע חזר משה דווקא כעת (טרם הכניסה לארץ וטרם פטירתו) אל מעמד הר סיני והציב אותו כיסוד מרכזי באמונה:

○ **רמב"ן, דברים ד, ט**

רק הישמר לך וגוי' פן תשכח את הדברים - ... אבל הכתוב הזה לפי דעתי מצות לא תעשה, הזהיר בה מאד, כי כאשר אמר שזוהר בכל המצוות ונשמור החוקים והמשפטים לעשותם, חזר ואמר רק אני מזהירך מאד להישמר ולשמור עצמך מאד מאד לזכור מאין באו אליך המצוות, שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראו שם עיניך הקולות והלפידים את כבודו ואת גדלו ודבריו אשר שמעת שם מתוך האש, ותודיע כל הדברים אשר ראו עיניך במעמד הנכבד ההוא לבניך ולבני בניך עד עולם.

ופירש הטעם כי השם עשה המעמד ההוא כדי שתלמדו ליראה אותו כל הימים ואת בניכם תלמדון לדורות עולם, אם כן עשו אתם ככה ואל תשכחו אותו:

והנה קודם שיזכיר הדברות שנאמרו שם, הזהיר במצוות לא תעשה שלא נשכח דבר מן המעמד ההוא ולא נסירהו מלבנו לעולם, וציוה במצוות עשה שנודיע בו לכל זרענו מדור לדור כל מה שהיה שם בראיה ובשמיעה.

והתועלת במצווה הזאת גדולה מאד, שאם היו דברי התורה באים אלינו מפי משה בלבד, אע"פ שנבואתו נתאמתה באותות ובמופתים אם יקום בקרבנו נביא או חולם חלום ויצונו בהפך מן התורה ונתן אלינו אות או מופת יכנס ספק בלב האנשים, **אבל כשתגיע אלינו התורה מפי הגבורה לאוזנינו ועינינו הרואות אין שם אמצעי**, נכחיש כל חולק וכל מספק, ונשקר אותו, לא יועילהו אות ולא יצילהו מופת מן המיתה בידינו, כי אנחנו היודעים בשקרותו:

זהו שאמר שם (שמות יט ט): וגם בך יאמינו לעולם, **כי כשנעתיק גם כן הדבר לבנינו ידעו שהיה הדבר אמת בלא ספק כאלו ראוהו כל הדורות**, כי לא נעיד שקר לבנינו ולא ננחיל אותם דבר הבל ואין בם מועיל. והם לא יסתפקו כלל בעדותנו שנעיד להם, אבל יאמינו בודאי שראינו כולנו בעינינו, וכל מה שספרנו להם.

2. עיין בדברי הרמב"ן וענה:

א. מהי "מצוות - לא תעשה" שנזכרת בפסוק ט? וכיצד מיישמים אותה?

ב. מה הטעם של מצווה זו? בסס את תשובתך

ג. כיצד המצווה הזאת גורמת שאכן הטעם של המצווה יתממש?

ד. מדוע למעמד הר סיני יש יכולת לשמר את האמונה בקב"ה גם אצל בנינו ובני בנינו - שלא השתתפו במעמד?

חלק שני - בנין האמונה

חלק ג הארץ הטובה		חלק ב בנין האמונה			חלק א הקדמה לספר דברים
"והיה אם שמוע" פרק יא	אזהרה מפני שכחת ה' פרק ח	"שמע ישראל" פרק ו	עשרת הדיברות פרק ה	זכירת מעמד הר סיני פרק ד	

עשרת הדיברות (פרק ה)

המבנה של פרק ה

הקדמה - ברית סיני היא הבסיס לאמונה, והיא נמשכת גם אל דור הנכנסים לארץ: "לא אֶת אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אֶתְּנוּ אֶנְחֵנוּ אֵלֶּה פֶּה הַיּוֹם כְּלָנוּ חַיִּים" (ג).	(1) א-ה
עשרת הדברות	(2) ו-יח
משה מסביר מדוע רק שתי הדברות הראשונות נאמרו ישירות מפי ה', והאחרות - בתיווכו של משה.	(3) יט-כח
חתימה: שמירת המצוות תביא לאריכות ימים בארץ ישראל: "וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתֶכֶם... וְהֶאֱרַכְתֶּם יָמִים בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּ" (כט-ל)	(4) כט-ל

בהוראת הפרק נתמקד בחלק השני של הפרק ב"עשרת הדברות" (פסוקים ו-יח) אך יש לדעת גם את דברי הפתיחה והסיום של הפרק ברמת הפשט גם כדי להבין את ההקשר, וגם משום שלקראת פטירתו, משה חוזר על רעיונות נאמרו כאן ב"הקדמה" ו"בחתימה" שבהם הוא המבהיר את הצורך לזכור ולהתחייב לברית, וכן להעביר את הזיכרון לדורות הבאים - נעסוק בכך ב"יחידת הסיכום" של ספר דברים.

עשרת הדברות

דברים ה, ו-יח

- (ו) אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים :
- (ז) לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי :
- (ח) לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ :
- (ט) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֵינָי אַבֹּת עַל בָּנִים וְעַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבְעִים לְשֹׁנָי :
- (י) וְעֹשֶׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאֲהָבֵי וּלְשֹׂמְרֵי מִצְוֹתַי :
- (יא) לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנְקָה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא :
- (יב) שְׂמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ (יג) שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתֶךָ :
- (יד) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכֶת אֲתָה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֹמְרְךָ וְכָל בְּהֵמָתְךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ כָּמוֹךָ :
- (טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת :
- (טז) כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמָּךְ כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יָמֶיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לְךָ עַל הַאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ :
- (יז) לֹא תִרְצַח :
- וְלֹא תִנְאַף :
- וְלֹא תִגְנוֹב :
- וְלֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שְׁוֹא :
- (יח) וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שְׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ שׁוֹרוֹ וְחֹמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ :

מדוע דווקא עשר דברות אלו?

עשרת הדברות "הם קווי היסוד של כל מצוות התורה והם מוסרים לישראל את ייעוד חובת החיים" (רש"י הירש לדברים פרק ה'), והם מכונים בתורה דברי הברית - "וַיִּכְתֹּב עַל הַלְּחָת אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית" (שמות ל"ד, כח). חז"ל אף הקשו מדוע לא נכתבו עשרת הדיברות כבר בתחילת התורה (ראו במכילתא דר"י, בחודש, ה).

רש"י שמות כד, י

את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם - כל שש מאות ושלוש עשרה מצוות בכלל עשרת הדברות הן. ורבינו סעדיה פירש: "באזהרות" שישד לכל דבור ודבור מצוות התלויות בו.

1. עיין ברש"י, וענה:

א. לפי רש"י, מדוע נבחרו דווקא עשרת הדיברות הללו ולא אחרות?

ב. כיצד דברי רב סעדיה גאון מסייעים להסבר של רש"י?

☒ מרכזיותן וחשיבותן של עשרת הדיברות

בגלל חשיבותן של עשרת הדיברות נקבע כבר בימי קדם שיש **לאַמְרָן מדי יום בבית המקדש**. על זה מעידה המשנה (תמיד ה, א): "אמר להם הממונה (לפני הקרבת קרבן התמיד של שחרית): ברכו ברכה אחת, והם ברכו. קראו עשרת הדברים וכו'". ומפרש הרמב"ם: "הטעם שקוראים עשרת הדברים בכל יום מפני שהם יסוד הציווי ותחילתו". כך נהגו עד חורבן הבית. לאחר זמן **ביקשו לחדש את מנהג קריאת עשרת הדיברות בבתי הכנסת**, אבל חז"ל הסתייגו ממהלך זה ואמרו: "ומפני מה אין קוראים אותן? מפני טענת המינים, שלא יהיו אומרים: אלו לבדם ניתנו לו למשה בסיני." ואמנם גם בבית שני, היו אנשי הכת מקומראן נוהגים **לכתוב את עשרת הדיברות בתוך התפילין**, ולאחר מכן, הקראים נהגו, ועד היום הם נוהגים, **לכתוב את עשרת הדיברות בתוך המזוזות**. עדות נוספת לחשיבותן של עשרת הדיברות באה לידי ביטוי במנהג שרווח בקהילות רבות **לעמוד בשעת קריאת עשרת הדיברות בבית הכנסת**. ואמנם גם על מנהג זה יש החולקים, והרמב"ם אף אסר לעשות כן.

2. מה הם חמש המנהגים שהתפתחו לאורך הדורות, שמלמדות על מרכזיותן וחשיבותן של עשרת הדיברות?

○ מלבי"ם שמות כ, יב-יג

וכלל עשרת הדברים הם מצוות **שהשכל מחייבם**, שכל אדם יכיר בשכלו שיש סיבה ראשונה ממציא כל הנמצאות, ושראוי שלא לישא שמו לשווא, וכל שכן מצוות האחרונות שהם מצוות נימוסיות, ששכל האדם מוכן אליהם בטבע... והורה אותנו יוצר הנפשות, כי גם המצוות האלה, השכליות, אם יעשום רק מצד השכל והנימוס לבד, שלא מפני יראת אלקים שהזהיר עליהם בקולות וברקים, זרועות השכל לא יעמדו מפני התאוה.

3. עיין בדברי המלבי"ם, וענה:

א. לפי המלבי"ם, מה הדבר שמאפיין את כל "עשרת הדיברות"

ב. מה הקושי שהעולה מהסברו של המלבי"ם על המאפיין של עשרת הדיברות, וכיצד הוא מיישב את הקושי?

מנין הדברות

כיצד יודעים שפסוקים ו-יח כוללים **עשר דיברות** ולא יותר? תשובה: הכתוב עצמו מעיד על כך "עֶשְׂרֵת הַדְּבָרִים" (ד', יג).

רמב"ם, ספר המצוות, מצוות עשה א'	אברבנאל שמות כ', א
"אנכי ה' אלוקיך" - היא הציווי אשר צונו בהאמנת האלוהות, והוא שנאמין שיש שם עילה וסיבה הוא פועל לכל הנמצאים והוא אמרו "אנכי ה' אלוקיך"	"אֲנֹכִי..." - איננו מצווה, לא אמונית ולא מעשית, אבל היא הקדמה למצוות ואזהרות שיאמר בשאר הדיבורים ועניינו להודיעם מי הוא המדבר איתם...

4. עיין ברמב"ם ובאברבנאל, והסבר **בלשונך** את המחולקת ביניהם.

מבנה "עשרת הדיברות"

חובה להכיר לפחות שתי חלוקות שונות, ואת הביסוס שלהן בכתוב

שיטה א, לחלוקת עשרת הדיברות

רמב"ן שמות כ יג

והנה עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, כי כבד את אביך כבוד האל, כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה³, ונשארו חמשה לאדם בצרכו וטובתו.

רבי שמשון רפאל הירש, שמות כ, יב

יציאת מצרים ומתן תורה הן שתי עובדות היסוד של עם ישראל, שעליהן תיכון כניעתנו לפני ה' כמושל ושליט בגורלנו ובחינו. ... הערובה היחידה לאמיתותן היא המסורת, ויסודה של מסורת אינו אלא מסירתה הנאמנה לבנים מידי האבות וקבלתה ברצון בידי הבנים מידי האבות. ... ונמצאנו למדים כי כיבוד אב ואם הוא התנאי היסודי לנצחיותה של האומה הישראלית. ... אלמלא הקשר בין אבות ובנים – תנותק שרשרת הדורות, ... והאומה הישראלית תחדל מלהיות. אכן גדולה חשיבותם של ההורים בישראל, ולפיכך ייחדה להם התורה מקום נכבד בעשרת הדברות. ...

5. עיין בדברי הרמב"ן ורש"י הירש וענה:

- א. לפי הרמב"ן, כיצד הוא מחלק את עשרת הדיברות? בסס את תשובתך על הכתוב
- ב. לפי החלוקה של הרמב"ן מה הקושי שמתעורר בעקבות הדיבר החמישי?
- ג. כיצד הרמב"ן ורש"י הירש, מיישבים את הקושי?

שיטה ב, לחלוקת עשרת הדיברות

שיר השירים רבה פרשה א, ב:

רבי יהושע בן לוי ורבנין. רבי יהושע אומר: ב' דברות שמעו ישראל מפי הקב"ה "אנכי" ו"לא יהיה לך".

יש לשים לב, שבהמשך הפרק פסוקים יט-כח מתארים את בקשתם של העם שלא להוסיף ולשמוע את קולו של ה'. הקב"ה רואה את הבקשה כביטוי ליראת ה': "היטיבו כל אשר דברו: מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעלם" (פסוקים כה-כו).

6. עיין במדרש שיר השירים רבה, וענה:

- א. לפי שיר השירים רבה, כיצד יש לחלק את עשרת הדברות?
- ב. הבא ראיה מן הכתוב מפסוקים ו-יח לחלוקה שהציעו ריב"ל ורבנין בשיר השירים רבה.

³ מבוסס על אמרת חז"ל (קידושין ל ע"ב) "שלושה שותפין הן באדם: הקב"ה, ואביו, ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה: מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני".

שיטה ג, לחלוקת עשרת הדיברות

ראב"ע (פרוש הארוך) שמות כ, ב-ג:

וכל המצוות על ג' דרכים, הא' מצות הלב, והב' מצות הלשון, והג' מצות עשה. ומצות הלב על שני דרכים, מצות עשה ומצות לא תעשה... גם מצות הלשון עשה ולא תעשה... ומצות הלב הם העיקרים הנכבדים על כולם. ורבים חשבו כי אין במחשבת הלב עוון רק בדברי עבודה זרה, ובאמת כי היא קשה לבדה יותר מכל מחשבות רעות רק היא כנגד כולם.

7. האב"ע מפרש שאת כל תרי"ג המצוות ניתן לחלק לשלושה סוגים: (א) מצוות "מצות הלב" - מחשבה (ב) מצות הלשון - דיבור (ג) מצות עשה - מעשה. למדנו שעשרת הדיברות הם היסודות לכל המצוות לכן לא מפתיע שגם את עשרת הדיברות ניתן לחלק לשלושת הסוגים הללו.
א. רשום בטבלה שלפניך ליד כל דיבר לאיזה סוג מצווה הוא שייך: "מחשבה", "דיבור" או "מעשה".

בין אדם למקום		בין אדם לחבירו	
מחשבה	אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ...	לא תרצח	
	לא יהיה לך אֱלֹהִים אֲחֵרִים...	לא תנאף	
	לא תשא את שם ה'...	לא תגנב	
	שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת...	לא תענה ברעך עד שוא	
	כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ...	לא תחמד אִשְׁתֵּךְ רֵעֶךָ	

ב. החלוקה של עשרת הדיברות ל"מחשבה", "דיבור" ומעשה יוצרת מבנה כיאסטי לעשרת הדברות, תאר את המבנה.
ג. הצע הסבר מדוע סדר המצוות בלוח הראשון הפוך מסדר המצוות שבלוח השני.

חלק שני - בניין האמונה

חלק ג הארץ הטובה		חלק ב בנין האמונה			חלק א הקדמה לספר דברים
המחויבות לשמירת המצוות פרק יא	אזהרה מפני שכחת ה' פרק ח	"שמע ישראל" פרק ו	עשרת הדיברות פרק ה	זכירת מעמד הר סיני פרק ד	

"שמע ישראל"

דברים פרק ו

(ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד :

(ה) וְאַחַת אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ וּבְכֹל מְאֹדְךָ :

(ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ :

(ז) וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ :

(ח) וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטָטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ :

(ט) וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ : ס

יחידת פסוקים זו היא אחת מהידועות ביותר בתנ"ך, שחז"ל שיבצו אותו בפתח קריאת שמע בתפילת שחרית ובתפילת ערבית. תוך כדי הלימוד ננסה להבין מה יש בקטע שלפנינו שהפך אותו לחשוב כל-כך בכל הדורות.

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" (פסוק ד)

בפסוק ד יש פניה של משה אל עם ישראל ("שמע ישראל"), שיכירו בכך ש"ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד".

○ רמב"ן דברים ו, ד

שמע ישראל ה' אלהינו - גם בזה מצוה שיבאר. כי בדבור "אנכי ה' אלהיך" יהיה היחוד. וכמו שאמרו "רבי נתן אומר מכאן תשובה למינים שהם אומרים שתי רשויות הן, שכשעמד הקדוש ברוך הוא על הר סיני ואמר 'אנכי ה' אלהיך' מי מיחה כנגדו" (מכילתא בחדש ה), אבל בא לבאר המצוה הזו.

והזכיר אותה (בפרק ו) אחר עשרת הדיברות (שנוכרו בפרק ה), לפי שהוא שרש באמונה, וכל מי שאינו מודה בה כופר בעיקר כעובד ע"ז.

8. עיין בדברי הרמב"ן על פסוק ד, וענה:

א. הרמב"ן מזכיר את המושג "מצווה שיבאר" הדומה למושג "מצווה מבוארת"? הסבר בלשונך את המושג "מצווה מבוארת"?

ב. על פי פירוש הרמב"ן, המילים "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" הן מצווה מבוארת - את מה היא מבוארת?

ג. מהי משמעות המושג "שרש באמונה"? ומה שורש האמונה המסוים, הנזכר כאן?

רש"י דברים ו, ד

ה' אלהינו ה' אחד - ה' שהוא אלהינו **עתה** ולא אלהי האומות, הוא **עתיד** להיות ה' אחד - שנאמר: "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'" (צפניה ג, ט) ונאמר: "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט).

9. לפי רש"י פסוק ד מבטא את **תמצית את כל תקוותינו בנוגע לעולם האנושי**. המילים "ה' אלוקינו ה' אחד" מתייחסות לשני זמנים שונים. ענה על השאלות הבאות בטבלה המובאת בהמשך.
- א. מה הם שני הזמנים בפסוק?
- ב. אילו מילים בפסוק מתייחסות לזמן אחד, ואילו מילים בפסוק מתייחסות לזמן השני?
- ג. מה המצב המתואר בפסוק בכל זמן וזמן?

א. הזמנים בפסוק	ב. המילים בפסוק	ג. המצב בכל זמן וזמן

ד. מה מוכיח רש"י משני הפסוקים שהוא הביא בסוף פירושו?

○ המלבי"ם, דברים ו, ד

רצוני שכל האומות הקודמים שהיו מאמינים בריבוי האלוהות, השוו בזה שיש אלהים פועל טוב ויש אלהים פועל רע, כי לא יכלו לצייר שהטוב והרע הנמצא בעולם יצאו משרש אחד, וע"כ היו מתייראים מפועל הרע ואוהבים את הפועל הטוב. וכאשר בא בתורת אמת ללמדם שיתאחדו היראה והאהבה לאלהי אמת, הוצרך להקדים להם אמונת הייחוד, שאלהי עולם הוא "אחד" ואין זולתו, והוא שורש לכל הנמצא והמתהווה בכל העולמות הן דברים אשר לפי השגתנו נקראים בשם טוב והן דברים אשר נקראים בשם רע.

10. עיין בדברי המלבי"ם, וענה:

- א. במה האמינו עובדים האלילים, ומה הטיעון שהביא אותם לאמונה הזאת?
- ב. מה חידשה התורה בעניין האמונה, בניגוד לאמונה האלילית? ומה התשובה לטיעון של עובדי האלילים?
- ג. על איזה מילה ב"שמע ישראל" מבסס המלבי"ם את הסברו? ומה משמעותה?

"וְאַהֲבַת אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ" (פסוק ה')

דברים ו, ה	
וְאַהֲבַת אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ	
רש"י	○ רמב"ן
ואהבת - עשה דבריו מאהבה , אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה . העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו.	בכל לבבך - ...שהחסיד צריך להיות אוהב וירא, כמו שאמרו (ירושלמי ברכות ט, ה) "עשה מאהבה ועשה מיראה : עשה מאהבה - שאין אוהב שונא, ועשה מיראה - שאם באת לבעוט אל תבעוט", וכבר נתבאר זה בדברי החכמים.

11. גם רש"י וגם הרמב"ן מזכירים בפירושיהם לפסוק ה' את "עובד ה' מאהבה" ואת "עובד ה' מיראה".

א. הגדר, מה ההבדל בין לעבוד את ה' **מאהבה** לבין לעבוד ה' **מיראה**?

ב. לפי רש"י, איזה חיוב (איזו מצווה) הוא למד מהמילה "ואהבת"? ומה הטעם של מצווה זו?

○ ג. לפי הרמב"ן, עבודת ה' מהאהבה ועבודת ה' מיראה משלימות זו את זו - במה הן משלימות אחת את השנייה?

○ ד. על פי רש"י ועל פי הרמב"ן, בעת קושי - מה יעשה אדם שעובד את ה' רק מתוך יראה? ומדוע?

רש"י דברים ו, ה
בכל לבבך - בשני יצריך. דבר אחר : בכל לבבך, שלא יהיה לבך חלוק על המקום. ובכל נפשך - אפילו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאדך - בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר "ובכל מאדך".

12. נקודת המוצא בכתוב לפירושי רש"י היא - **החזרה בפסוק** : "בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ". וודא שאתה מבין

היטב כל אחד מן הפירושים שמציע רש"י. כתוב בלשונך הסבר קצר לכל פירוש.

מצות אהבת ה'

☒ **בבלי יומא פ"ו ע"א**

"ואהבת את ה' אלהיך": שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה.

☒ הרמב"ם הלכות תשובה פרק י, הלכות ג, ו

וכיצד היא האהבה הראויה?

הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה, יתירה, עזה מאד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה (הוגה) בה תמיד, כאילו חולה חולי האהבה, שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אישה, והוא שוגה בה תמיד, בין בשבתו, בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה... והוא ששלמה אמר בדרך משל "כי חולת אהבה אני", וכל שיר השירים משל הוא לעניין הזה.

דבר ידוע וברור, שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי, ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה... אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעהו; ועל פי הדעת תהיה האהבה, אם מעט - מעט, ואם הרבה - הרבה...

13. מה ההבדל בין הבבלי לרמב"ם בפירוש המילה "ואהבת"? (איך מנקדים מילה זו לפי כל שיטה?)

הביטוי המעשי לאהבת ה' (פסוקים ו-ט)

דברים ו

(ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ :

(ז) וְשָׁנַנְתָּם לְבִנְיָד וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשַׁבְּתְךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ :

(ח) וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטַטְפַּת בֵּין עֵינֶיךָ :

(ט) וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ :

רש"י

וקשרתם לאות על ידך - אלו תפילין שבזרוע. והיו לטטפת בין עיניך - אלו תפילין שבראש.

14. עיין בפסוקים ו-ט, וענה:

א. אילו ארבע מצוות מעשיות נזכרות בפסוקים אילו? בסס את תשובתך.

ב. נסה להציע הסבר, מה הקשר בין מצוות אלו, לבין מצוות אהבת ה' שקדמה להן?

הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה, תוכן פרשת שמע, עמוד 197

בחלק השלישי (פסוקים ו-ט) מדריכה אותנו התורה כיצד להשריש בקרבנו את יסודות האמונה הללו. ראשית: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ", ובנוסף לכך - "וְשָׁנַנְתָּם לְבִנְיָד". וגם אחר שאדם למד היטב את יסודות האמונה, אם לא יחזור ויזכירם לעצמו בכל יום, **טרדות החיים ועסקיהם עלולים להשכיח ממנו את אמונתו**, ולכן הוסיפה התורה וציוותה: "וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשַׁבְּתְךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ". ומכאן יסוד החיוב לקרוא את 'שמע' בבוקר ובלילה. אבל לא הסתפקה התורה בקריאה בלבד, אלא הוסיפה וציוותה להניח את פרשיות האמונה בתוך התפילין ולקושרם על היד ועל הראש - "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטַטְפַּת בֵּין עֵינֶיךָ". ולא זו בלבד, אלא גם לקובעם על מזוזות פתחי בתינו - "וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ", כדי שבכל עת שניכנס ונצא מבתינו, נתבונן במזוזה וניזכר שוב ביסודות אמונת ישראל.

15. כיצד לפי הרב מלמד המצוות המעשיות שנזכרות בקריאת שמע, יש בהם בכדי לתת תרופה לסכנה ש"טרדות

החיים ועסקיהם עלולים להשכיח ממנו את אמונתו". **נמק ופרט**

יחידת פתיחה - ספר דברים חלק שלישי - הארץ הטובה

חלק ג הארץ הטובה		חלק ב בנין האמונה			חלק א הקדמה לספר דברים
המחויבות לשמירת המצוות פרק יא	אזהרה מפני שכחת ה' פרק ח	"שמע ישראל" פרק ו	עשרת הדיברות פרק ה	זכירת מעמד הר סיני פרק ד	

אזהרה מפני שכחת ה' (פרק ח)

"הארץ הטובה" - חומש דברים כולל את נאומיו של משה ערב הכניסה לארץ ישראל - הארץ שהובטחה לאבות, ושאותה לא פגש מעולם. התורה מתארת ומשבחת את הארץ מבחינה גשמית ורוחנית, מכנה אותה "הארץ הטובה", ומשווה אותה למקומות שעם ישראל מכיר היטב - מצרים והמדבר. במקביל, מזהירה התורה את עם ישראל מפני התוצאות השליליות שעלולות לקרות עם חציית הירדן וכניסה לארץ: סכנת ההסתאבות וההתנוונות, סכנת הגאווה, שכחת ה'. הביטוי "ארץ טובה" ייחודי לארץ ישראל, ומופיע בעיקר בחומש דברים (שמונה פעמים).

ביחידה זו נבקש לברר:

- א. במה מתייחדת "הארץ הטובה" לעומת מצרים ולעומת המדבר (המוכרים לעם ישראל)?
- ב. מהו האתגר המיוחד שמציבה הארץ בפני הנוחלים אותה, וכיצד מכין משה את העם לקראת אתגר זה?

מבוא

פרק ח' מתחיל ומסיים בתיאור חיי עם ישראל במדבר. בתווך - שבחה של הארץ הטובה. הפעלים החוזרים בפרק הם "שכח" ו"זכר" (ב', י"א, י"ד, י"ח, י"ט), הם מלמדים כי הרעיון המרכזי בפרק הוא הסכנה של שכחת אלוקים. סכנה זו עולה ומתעצמת לקראת המפגש עם הארץ הנושבת, שמנוגדת לחיי המדבר. שאלות שעולות מהפרק כולו:

- מדוע הכניסה לארץ, שבוודאי הייתה משאת נפש עבור העם השבע מן הנדודים במדבר, מוצגת בפרק כמצב מורכב, שיש בו שמחה והתפעלות, אך גם סכנה של שכחת ה'?
- מהי הסכנה האורבת לעם ישראל בכניסה לארץ?
- כיצד עשויה דווקא ההיזכרות בחיי המדבר למנוע התרחקות זו ולשמירה על המצוות?
- מהו שבחה של הארץ, המתואר בפרק זה?

<p style="text-align: center;">דברים ח</p> <p>(א) כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּן וְרַבִּיתֶם וּבִאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם :</p> <p>(ב) וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדְרֹךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתֶּךָ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הִתְשַׁמַּר מִצְוֹתַי אִם לֹא :</p> <p>(ג) וַיַּעֲנֶךָ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל הַלְחָם לָבֹדוּ יַחֲזִיק הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יַחֲזִיק הָאָדָם :</p> <p>(ד) שְׁמַלְתְּךָ לֹא בָלַתָּה מֵעֲלִיד וְרִגְלְךָ לֹא בָצַקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה :</p> <p>(ה) וַיִּדְעַתְּ עִם לְבָבְךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ :</p> <p>(ו) וְשָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכּוֹ וּלְיִרְאָה אֹתוֹ :</p>	<p style="text-align: center;">חלק א שמירת מצוות ה' בהתבסס על ניסיון המדבר</p>
<p>(ז) כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מֵבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם עֲיִנַת וַתַּהַמֵּת לְצִאִים בְּבִקְעָה וּבְהָרָה :</p> <p>(ח) אֶרֶץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה וְנִגְפוֹ וַתֵּאֱנָה וְרַמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדָבָשׁ :</p> <p>(ט) אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְפָּנֶת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תַחֲסֹר כָּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְּרִזָּל וּמִתְרַרְיָה תַחֲצַב נַחֲשֹׁת :</p> <p>(י) וַאֲכַלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכַתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ :</p> <p>(יא) הַשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שָׁמַר מִצְוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם :</p> <p>(יב) פֶּן תֹּאכַל וְשִׁבַּעְתָּ וּבִתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וַיִּשְׁבַּחְתָּ :</p> <p>(יג) וּבְקִרְךָ וְצִאֲנֶךָ יִרְבְּנוּ וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה :</p> <p>(יד) וְרַם לְבָבְךָ וּשְׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים :</p> <p>(טו) הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחַשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אִין מַיִם הַמּוֹצִיא לְךָ מִמֵּן מִצֹּר הַחֲלֹמִישׁ :</p> <p>(טז) הַמֵּאֲכִלְךָ מֶן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנִתְךָ וּלְמַעַן נִסְתֶּךָ לְהִיטֵבְךָ בְּאַחֲרֵיֶיךָ :</p> <p>(יז) וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבְךָ כֹּחִי וְעֹצְמִי גָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה :</p> <p>(יח) וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הֵנִתְּךָ לְךָ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל לְמַעַן תִּקַּם אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם כִּי הֵן הַזֶּה : פ</p>	<p style="text-align: center;">חלק ב אזהרה משכחת ה' כתוצאה מהמפגש עם הארץ הטובה</p>
<p>(יט) וְהָיָה אִם שָׁכַחְתָּ תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעֲדִיתִי בְּכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד תֹּאבְדוּן :</p> <p>(כ) כִּגְוִיִּם אֲשֶׁר ה' מֵאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֶּן תֹּאבְדוּן עֲקֹב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם : פ</p>	<p style="text-align: center;">חלק ג העונש על אי קיום המצוות</p>

פרק ח, חלק א: שמירת מצוות ה' בהתבסס על ניסיון המדבר

○ דברים ח

- (א) כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּן וּרְבִיתֶם וּבִאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּע ה' לְאַבְתִּיכֶם :
- (ב) וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל הַדְרֹךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבַּעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתֶּךָ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְךָ הִתְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי אִם לֹא :
- (ג) וַיַּעֲנֶה וַיִּרְעַבְךָ וַיִּאֲכַלְךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לָבְדוּ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יַחֲיֶה הָאָדָם :
- (ד) שְׁמַלְתְּךָ לֹא בָלְתָה מִעֲלִיד וְרַגְלְךָ לֹא בָצָקָה זֶה אַרְבַּעִים שָׁנָה :
- (ה) וַיִּדְעָתָּ עִם לִבְבְּךָ כִּי פֶּאֶשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרְךָ :
- (ו) וְשָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכֵיךָ וּלְיִרְאָה אֹתוֹ :

הפסוקים א-ו תחומים בתוך מסגרת, בה אנו מצווים לשמור את מצוות התורה. הנימוק לשמירת המצוות היא על מנת לזכות ולרשת את ארץ ישראל ("למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ"). הדרך להכין את העם לשמירת המצוות היא בזכירת הדרך הארוכה במדבר : "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלוקיך זה ארבעים שנה במדבר". כלומר : זכירת המדבר ◀ שמירת מצוות ◀ ירושת הארץ.

1. עיין בפסוקים א-ו, וענה :

- א. מדוע זכירת המדבר יביר לשמירת מצוות ולבסוף לירשת הארץ? :
- ב. ארבעים שנה במדבר הם עינוי וניסיון : "למען עניתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך היתשומר מצותי אם לא" (ב'). משה מדמה את הייסורים שעם ישראל עבר במדבר לייסורים שמייסר אב את בנו : "וינדעת עם-לבבך כי פֶּאֶשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת-בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרְךָ" (ה'). מהו העניין בליסר את הבן, בליסר את העם במדבר ארבעים שנה? ג. גם אכילת המן מוצגת כעינוי : "ויַעֲנֶה וַיִּרְעַבְךָ וַיִּאֲכַלְךָ אֶת-הַמֶּן" (ג'). מהו העינוי באכילת המן? ומהי מטרתו? ד. התורה מזכירה שני ניסים נוספים שליוו את העם במדבר : "שְׁמַלְתְּךָ לֹא בָלְתָה מִעֲלִיד וְרַגְלְךָ לֹא בָצָקָה זֶה אַרְבַּעִים שָׁנָה" (ד'). מה עלינו ללמוד מניסים אלו?

☒ "למען הודיעך כי לא על-הלחם לבדו יחיה האדם, כי על-כל-מוצא פי-ה' יחיה האדם" (ג')

מה הקשר בין שני חלקי הפסוק? במדבר הקשר בין מציאותו של הלחם לבין ההבנה ש-ה' הוא המספק את הלחם היה יחסית ברור ומובן, מאחר שמדובר היה בלחם ניסי - שיד ה' מעורבת בו באופן ברור. אך מכאן יילמדו ישראל שגם כשהם יכנסו לארץ, והלחם יגיע אליהם באופן טבעי (חרישה זריעה וכד') יבינו שאף כאן בא"י הלחם הוא תוצאה של "מוצא פי ה'". הניסים הגלויים אינם מבחנו של המאמין, אלא חיי היומיום - על ידיהם מבין האדם שהכל בידי ה' ובכך אכילת המן תפקידה לבנות קומה נוספת של אמונה מעבר לניסים הגלויים.

פרק ח, חלק ב: אזהרה משכחת ה' כתוצאה מהמפגש עם הארץ הטובה

לפני שנראה את הפסוקים המדברים על שכחת ה' כתוצאה מהמפגש של עם ישראל עם טובה של הארץ (יא-יז) נלמד תחילה את הפסוקים המתארים את טובה של הארץ (ז-י). ונסה לברר בהם ארץ ישראל כל כך משובחת וטובה?

טובה של הארץ

דברים פרק ח

(ז) כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה

ארץ נחלי מים עינת ותהמות יצאים בבקעה ובהר:

(ח) ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון

ארץ זית שמן ודבש:

(ט) ארץ אשר לא במספנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה

ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת:

(י) ואכלת ושבעת

ויברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך:

המילה המנחה: "ארץ". המילה "ארץ" חוזרת 7 פעמים, מספר המבטא שלמות.

5 פעמים "ארץ" ו-2 פעמים "ארץ טובה".

הביטוי שפותח וסוגר את יחידת הפסוקים: "הארץ הטובה".

מתוך זיהוי המילה המנחה, נוכל להגדיר את נושא היחידה: **שבחה של הארץ, או: המפגש עם הארץ הטובה.**

ספורנו דברים ח, ז

... ונספר חמישת מיני ה"טוב", ובכל אחד מהם אמר "ארץ".

הראשון, הוא "ארץ נחלי מים עינת ותהמת" - לא מי יאורים ואגמים הרעים, על הפך "נהמים רעים, והארץ משפלת"

(מלכים-ב ב, יט).

השני הוא, "ארץ חטה ושערה" - הצריכים למזון.

השלישי הוא "ארץ-זית שמן ודבש" - שהם מעדני מלך.

הרביעי, "ארץ אשר לא במספנת תאכל-בה לחם" - שימצאו בה מעות בזול... (ארץ שמאפשרת עבודה ופרנסה).

החמישי הוא, "ארץ אשר אבניה ברזל" - שבה נמצא רבוי אבנים קשות ובהירות, זפות וטובות לבגן.

"תחצב נחשת" - נחושא, והוא הברזל הטוב שהוא בהיר ונאות לבגן וכלים.

2. א. הסבר בלשונך את חמשת היתרונות של א"י כפי שעולים מן הפסוקים ומן הפירוש של הספורנו

פרט מה מוסיף הספורנו על מה שנאמר בפסוקים.

ב. מצא מקבילות לחמש השבחים של א"י (לפי הספורנו) לשבחים שקיימים כיום במדינת ישראל המתחדשת.

שבעת המינים

בפסוק ח' אנחנו פוגשים את "שבעת המינים" - הגידולים של ארץ ישראל. במה מתייחדים שבעת המינים על פני גידולים אחרים, ואיזה שימוש נעשה בכל אחד מהם? להלן מעלות נוספות של "שבעת המינים" שלא כולן הזכרנו בדברי הספורנו.

חיטה ושעורה - לחם לאדם, מאכל לבהמה.

גפן - יין (בתקופות קדומות היין ליווה כל ארוחה ושימש כמשקה יום-יומי).

תאנה - פרי מאכל, שימשה גם להמתקת מזונות אחרים.

רימון - פרי מאכל, ניתן לעשות בו שימוש בזמן ארוך יחסית.

זית - חשיבותו רבה מאד, כשמן שימש למאור ולחימום.

תמר - פרי מאכל, שימש גם להמתקה (דבש תמרים).

כל שבעת המינים מתייחדים בערכם התזונתי הגבוה, **וביכולת לשמר אותם** (צימוקים, דבלים, שמן, תמרים). זהו מאפיין חשוב מאד בארץ שיש בה שנות בצורת. יש לשים לב כי הספורנו חילק בין שני סוגי גידולים: האחד לצורך הבסיסי והשני שהוא מעודן ממנו.

3. שאלת סיכום: במה הארץ "טובה"? אילו חיים היא מאפשרת?

"ואכלת ושבע וברכת"

רמב"ן דברים ח, י

ואמר "ואכלת ושבעת וברכת" -

כי תזכור עבודת מצרים ועינוי המדבר, וכאשר תאכל ותשבע בארץ הטובה תברך עליה את השם. ורבותינו (ברכות מח ב): קבלו שזו מצות עשה, וטעמו (ופירושו) ותברך את ה' אלוהיך...

4. מה ההבדל בין שני הפירושים שמביא הרמב"ן לפסוק "ואכלת ושבע וברכת"?

אזהרת שכחת ה' כתוצאה מהמפגש עם הארץ הטובה

דברים פרק ח

...

(י) **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ :**

(יא) **הַשָּׁמֶר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שָׁמֵר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם :**

(יב) **פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וַיִּשְׁבָּתָּ :**

(יג) **וּבָקַרְךָ וּצֹאֲנֶךָ יִרְבּוּ וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבּוּ לָךְ וְכָל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבּוּ :**

(יד) **וְרָם לְבַבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם מִבֵּית עֲבָדִים :**

...

נשים לב למעבר מן המילים המסיימות את הפרשייה הקודמת פסוקים ז-י: **"ואכלת ושבעת..."** (י) למילים הפותחות את הפרשייה הבאה פסוקים יא-יח: **"פן תאכל ושבעת..."** (יב).

5. צמד המילים של "אכילה" ו"שבע" מופיעים גם בפסוק י וגם פסוק יב.

א. מה ההבדל המהותי בין ההופעה שלהן בפסוק י לבין הופעתם בפסוק יב.

ב. מה הם הגורמים שיוצרים את ההבדל ביניהם?

6. החלק השלישי פותח פעמיים במילה "פן", מילה פן היא מילת אזהרה. איך עברנו מההנאה והשמחה בטוב הארץ והודיה לה' על כל הטוב - "ואכלת ושבעת וברכת את ה'", אל "פן תאכל ושבעת ... ושכחת את ה'" ? איך המפגש המהנה והמעשיר עם הארץ הטובה מוביל לסכנה רוחנית הזו? בכדי לענות על שאלה זו עיין בפסוקים יא-יח.
 א. צטט את ארבעת שלבי ההידרדרות של האדם המתוארים בפסוקים אלו.
 ב. הסבר בלשונך את התהליך הנפשי שעובר האדם ושמביא אותו להידרדרות הזו.

☒ ישעיהו פרק ב

ישעיהו, בפרק ב' (אותו למדת בכיתה יא) מדבר על אותן נקודות שזכורות בדברים פרק ח' (חלק ג).

☒ ישעיהו פרק ב

(ה) בֵּית יַעֲקֹב לִכְוּ וְנִלְכָה בְּאוֹר ה' :

(ו) כִּי נִטְשֶׁתָה עַמְדָּה בֵּית יַעֲקֹב כִּי מְלֹאוּ מִקְדָּם וְעַנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים וּבְגִלְדֵי נְכָרִים יִשְׁפִּיקוּ :

(ז) וַתִּמְלֵא אֶרֶצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְאִין קֶצֶה לְאֶצְרָתָיו וַתִּמְלֵא אֶרֶצוֹ סוּסִים וְאִין קֶצֶה לְמַרְכָּבָתָיו :

(ח) וַתִּמְלֵא אֶרֶצוֹ אֱלִילִים לְמַעֲשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲוּוּ לְאַשֶׁר עָשׂוּ אֲצַבְעֹתָיו :

7. מצא את הביטויים המקבילים בין דברים ח, לבין ליסעיהו ב.

שים לב, שלבי ההידרדרות המובאים בספר ישעיהו, לא כתובים באותו סדר כמו הפסוקים בספר דברים.

ישעיהו פרק ב, ה-ח	דברים ח, יא-כ	
	(יב) פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעְתָּ וּבְתִים טָבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבְּתָּ : (יג) וּבְקָרָךְ וּצְאֲנָךְ יִרְבֶּינָה וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה :	אדם שזכה לשפע וכל טוב
	(יד) וְרָם לְבַבְךָ ... (יז) וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כִּחֵי וְלֹאֲסִי יָדִי עֲשֵׂה לִי אֵת הַחֵיִל הַזֶּה :	השפע מביא את האדם לגאווה
(ו) כִּי נִטְשֶׁתָה (ה) עַמְדָּה בֵּית יַעֲקֹב (בגלל) כִּי (ישראל) מְלֹאוּ מִקְדָּם (ממה שלמדו בעמי המזרח) וְעַנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים (והולכים אחרי המעוננים הפלישתים) וּבְגִלְדֵי נְכָרִים יִשְׁפִּיקוּ : (את סיפוקם הם מוצאים ממה שהם מקבלים מהנכר) (ח) וַתִּמְלֵא אֶרֶצוֹ אֱלִילִים ...	(יא) הִשְׁמַר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצִוֶּה הַיּוֹם : (יד) וְרָם לְבַבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עַבְדִּים : (טו) וְהָיָה אִם שָׁכַחְתָּ תִּשְׁכַּח אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַּדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם	הגאווה מביאה בסופו של דבר את האדם לעזוב את ה', לא לשמור את מצוותיו, ולפנות לע"ז ולדרכי הגויים.

חלק שלישי - הארץ הטובה

חלק ג הארץ הטובה		חלק ב בנין האמונה			חלק א הקדמה לספר דברים
המחויבות לשמירת המצוות פרק יא	אזהרה מפני שכחת ה' פרק ח	"שמע ישראל" פרק ו	עשרת הדיברות פרק ה	זכירת מעמד הר סיני פרק ד	

המחויבות לשמירת מצוות (פרק יא)

○ פרק יא, חלק א: האותות והמופתים במצרים ובמדבר (א-ט)

○ דברים פרק יא

(א) וְאֶהְבֶּתְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְרָתָהּ וְשִׁמְרָתוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל הַיָּמִים :

(ב) וַיִּדְעֶתֶם הַיּוֹם כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וְאֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֶת מוֹסֵר ה' אֱלֹהֵיכֶם

אֶת גְּדֻלּוֹ אֶת יָדוֹ הַחֲזָקָה וְזִרְעוֹ הַנְּטוּיָה :

(ג) וְאֶת אֲתֹנֶיךָ וְאֶת מַעֲשֵׂיו

אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרַיִם לְפָרְעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְלִכְלֹל אֶרֶצוֹ :

(ד) וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְחַיִל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרֶכְבּוֹ אֲשֶׁר הֲצִיף אֶת מֵי יַם סוּף עַל פְּנֵיהֶם בְּרִדְפָם אַחֲרֵיכֶם

וַיֹּאבְדִם ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה :

(ה) וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְכֶם בְּמִדְבַר עַד בְּאֶמְקֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה :

(ו) וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתוֹ וּלְאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ

וַתִּבְלַעַם וְאֶת בְּתִיחֶם וְאֶת אֶהֱלִיחֶם וְאֶת כָּל הַיְקוּיִם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל :

(ז) כִּי עֵינֵיכֶם הִרְאִיתֶם אֶת כָּל מַעֲשֵׂה ה' הַגְּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה :

(ח) וְשִׁמְרָתֶם אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם

לְמַעַן תִּחְזְקוּ וּבְאִתְּם וִירְשֶׁתֶם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ :

(ט) וּלְמַעַן תִּתְּרִיכוּ יָמִים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּע ה' לְאַבְתְּיֶכֶם לְתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדָבָשׁ : ס

1. עיין בפסוקים א-ט וענה:

א. מה משותף לאירועים המוזכרים בפסוקים ב-ו? ומה המסר שהעם אמור ללמוד מהזכרת האירועים הללו

ב. הכתוב מדגיש גם בתחילת הקטע "כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וְאֲשֶׁר לֹא רָאוּ" (ב) וגם בסוף הקטע "כִּי עֵינֵיכֶם הִרְאִיתֶם הִרְאִיתֶם אֶת כָּל מַעֲשֵׂה ה' הַגְּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה" (ז).

מה המטרה של משה, בהדגשה שלו שהוא מדבר דווקא

אל הדור שראה במו עינו את האירועים המתוארים בפסוקים ב-ו?

ג. כיצד פסוקים ח-ט מתקשרים לתיאורים של פסוקים א-ז?

פרק יא, חלק ב: ארץ ישראל בהשוואה לארץ מצרים (י-יב)

דברים פרק יא
 (י) כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
 לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יֵצְאֲתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זְרַעְךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כְּגַן הַיָּרְק׃
 (יא) וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
 אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעוֹת לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מַּיִם׃
 (יב) אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֶתָּה תְּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה׃ ס

רש"י דברים יא, י
 לא כארץ מצרים הוא - אלא טובה הימנה. ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים, שהיו אומרים שמא לא
 נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו...
 אשר יצאתם משם - אפילו ארץ רעמסס [וארץ גושן] אשר ישבתם בה והיא במיטב ארץ מצרים שנאמר (בראשית מז, יא)
 "וַיֹּשֶׁב יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו וְיִתְּנוּ לָהֶם אֶחְזָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (בְּאֶרֶץ רַעַמְסֵס)", אף היא אינה כארץ ישראל.
 והשקית ברגלך - ארץ מצרים הייתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה וצריך אתה לנדד משנתך ולעמול,
 והנמוך שותה ולא הגבוה, ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה. אבל זו (פסוק יא) "למטר השמים תשתה מים" אתה ישן
 על מטתך, והקב"ה משקה נמוך וגבוה, גלוי ושאינו גלוי, כאחת.
 כגן הירק - שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף.

2. בפסוקים י-יב התורה משווה את ארץ ישראל לארץ מצרים בנושא השקיית השדות. כתוב את ההשוואה בטבלה שלפניך, היעזר בפסוקים ובדברי רש"י.

בארץ ישראל	בארץ מצרים	
		א. כמה זמן צריך לעמול החקלאי בהשקיית שדותיו?
		ב. מה התוצאות של השקיה מגשם לעומת השקיה מנהר?

3. לפי הפרשנות של רש"י לפסוקים י-יב, המשווים בין ארץ מצרים לארץ ישראל, ענה:
 א. איזו ארץ נחשבת טובה יותר, ובאיזה מובן היא נחשבת לטובה יותר?
 ב. לשם מה התורה מציגה את ההשוואה הזו?

רמב"ן דברים יא, י

לא כארץ מצרים היא - אלא טובה הימנה... לשון רש"י מספרי (עקב יא)...

ופשוטו של מקרא **בדרך האזהרות נאמר**, שאמר להם: **ושמרתם את כל המצווה** וירשתם ארץ זבת חלב ודבש כי ה' יתן מטר ארצכם בעתו והארץ תיתן יבולה.
 אבל דעו לכם שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן היאורים ומן האגמים כגון הירק, רק היא ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים לא בעניין אחר.
 וצריכה שידרוש ה' אותה תמיד במטר, כי היא ארץ צמאה מאד וצריכה מטר כל השנה, ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש אותה בגשמי רצון, **הנה היא רעה מאד**, לא תזרע, ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב בהריה.
 ויחזור ויפרש כל זה בפרשה השנייה (להלן פסוקים יג-יז), כי "אם שמוע תשמעו אל מצוותי" ו"נתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש" תמיד, ואם לא תשמעו ו"עצר את השמים" וגו' "ואבדתם מהרה" ברעב "מעל הארץ הטובה", שלא תוכלו לחיות בה בלא מטר.

4. לפי הפרשנות של הרמב"ן לפסוקים י-יב, המשווים בין ארץ מצרים לארץ ישראל, ענה:
 - א. מה הבדל בין א"י למצרים?
 - ב. מדוע במובנים מסוימים יש לארץ מצרים יתרון על ארץ ישראל מבחינה חקלאית?
 - ג. לשם מה התורה מציגה את ההשוואה הזו?

מקבילות בתנ"ך

5. במקורות הבאים נוכל לראות קשר בין המצב הרוחני הירוד של העם לבין רעב. עיינו במקורות הבאים ומצאו את הקשר הזה בכל אחד מן הפרקים הללו:
 - א. שמואל ב' פרק כא, פסוק א'.
 - ב. שמואל ב' פרק כד, פסוקים יא-יד.
 - ג. מלכים א פרק יח ואילך.

בראשית פרק יג

(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אֵל נָא תְּהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רַעִי וּבֵין רַעִיךָ כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אָנַחְנוּ:

(ט) הֲלֹא כָל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפְרָד נָא מֵעַלֵי אִם הַשְּׂמַאל וְאִימְנָה וְאִם הַיְמִין וְאֲשַׁמְאִלָּה:

(י) וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיִּרְא

אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן כִּי כָּלָה מִשְׁקָה לְפָנָי שְׁחַת ה' אֶת סֹדֶם וְאֶת עֲמֹרָה כִּגְוֹן ה' כָּאָרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶכָּה צַעַר:

(יא) וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקְדָּם וַיִּפְרְדּוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו:

6. עיין בבראשית יג, יי בירידה של לוט לסדום ובהשוואה שהתורה עושה בין ככר הירדן לבין מצרים, וענה:
 - א. במה הן דומות? השיבו על פי פסוקים אלו, ועל פי מה שלמדנו על מצרים ביחידה כאן ובפרק ח פסוקים ח-יב.
 - ב. נסה להציע הסבר, מדוע בחר לוט בכיכר הירדן?
 - ג. שאלת אתגר: מהי תפיסת העולם העומדת ביסוד בחירה זו של לוט?

פרק יא, חלק ג: "פרשת והיה אם שמוע" (יג-כא)

את פרשת "והיה אם שמוע" נלמד בשני ההקשרים:

- פרשת "והיה אם שמוע" כחלק מפרק יא - אזהרה מפני שכחת ה'.
- פרשת "והיה אם שמוע" בהשוואה לפרק ו - לפרשת "שמע".

פרשת "והיה אם שמוע" כחלק מפרק יא - אזהרה מפני שכחת ה'.

בחלק זה נתייחס לשני הפנים שמציג משה: מחד ההבטחה למטר בעיתו ולשפע חקלאי אם נלך בדרך ה', מאידך אם נתפתה לעבודת האלילים שבארץ: בצורת, רעב, גלות.

דברים פרק יא

(יג) וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם:
 (יד) וְנִתְּתִי מִטֶּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֶה וּמִלְקוֹשׁ וְאֶסְפֶּתִי דְגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ:
 (טו) וְנִתְּתִי עֵשֶׂב בְּשִׂדְךָ לְבַהֲמֹתֶךָ וְאֶכְלֶתְךָ וְשָׂבַעְתָּ:
 (טז) הִשְׁמַרְוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:
 (יז) וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֶּר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת בּוֹלָהּ וְאֶבְדַּתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר ה' נָתַן לָכֶם:
 (יח) וְשָׁמַתֶּם אֶת דְּבַרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יְדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:
 (יט) וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְכֶם וּבְלֶכְתְּכֶם בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׂכְבְכֶם וּבְקוּמְכֶם:
 (כ) וְכִתְבֹתֶם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְכֶם וּבְשַׁעְרֵיכֶם:
 (כא) לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְתַת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

פסוקים אלו עוברים לתיאור העתיד, אזהרה לעם ישראל היושב על אדמתו. ניתן לקשר בין שלושת חלקי הפרק:

- החלק הראשון (א-ט) העוסק בעבר - בתיאור האותות והמופתים שעשה ה' במצרים ובמדבר.
- החלק השני (י-יב) העוסק - בתיאור טיבה של ארץ ישראל לעומת טיבה של ארץ מצרים.
- החלק השלישי (יג-כא) העוסק בעתיד - בישיבת עם ישראל על אדמתו.

7. הסבר בלשונך מהו החוט המקשר בין שלושת החלקים הללו, היעזר במה שלמדנו עד כה ובדברי הרמב"ן על פסוק "י שמובא לעיל".

○ מה יגרום לעם לחטוא?

○ רש"י דברים יא, טז

השמרו לכם - כיון שתהיו אוכלים ושבעים, הישמרו לכם שלא תבעטו, שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה, שנאמר (דברים ח, יב-יד) "פן תאכל ושבעת ובקרך... וצאנך ירבוין", מה הוא אומר אחריו: "ורם לבבך ושכחת"

○ רש"י דברים יא, יז

ואבדתם מהרה - (בנוסף) על כל שאר היסורין אגלה אתכם מן האדמה (הטובה), שגרמה לכם לחטוא. משל למלך ששלח בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו (ומצווהו): 'אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך', ולא השגיח הבן ההוא. אכל ושתה יותר מצרכו, והקיא וטנף את כל בני המסיבה. נטלוהו (אנשי המסיבה) בידיהם וברגליו וזרקוהו לאחורי פלטיין (הארמון).

8. לפי רש"י בפרשת "והיה אם שמוע" משה מזהיר את העם לא רק מה יקרה אם הם ישמרו או אם לא ישמרו את המצוות, אלא הוא גם מזהיר אותם מפני הגורם שעשוי להביא אותם לחטוא.
- א. לפי רש"י, מהו הגורם שעשוי להביא אותם לחטוא, שעל כך משה מזהיר אותם בפרשת "והיה אם שמוע"?
- ב. כיצד למד זאת רש"י מן הפסוקים?

הקשר בין פסוק יז לפסוק יח

דברים פרק יא

(טז) הַשְּׁמְרוּ לְכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם :
 (יז) וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת בּוֹלָהּ
 וְאַבְדֶתֶם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר ה' נָתַן לְכֶם :
 (יח) וְשִׁמַתֶם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וְקִשְׁרֶתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יְדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם :
 (יט) וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְכֶם וּבְלֶכְתְּכֶם בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּכֶם וּבְקוּמְכֶם :
 (כ) וְכִתְבֶתֶם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְכֶם וּבְשַׁעְרֵיכֶם ...

רש"י דברים יא, יח	אבן עזרא דברים יא, יז
<p>ושמתם את דברי - אף לאחר שתגלו היו מצוינים במצוות (תהיו מסומנים ומוכרים בעולם ע"י המצוות), הניחו תפילין, עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו. וכן הוא אומר (ירמיה לא, כ) "הציבי לך ציונים".</p>	<p>ואבדתם מהרה - שיגלו ממנה כאובדים ברעב, אחר שהיתה הארץ טובה, על כן אתם חייבים שתשימו אלה הדברים "על לבבכם" (פסוק יח).</p>

9. עיין בפסוקים טז-כ ובדברי האב"ע ורש"י, וענה:
- א. מה הקשר בין פסוק יז לפסוק יח, לפי האב"ע?
- ב. (1) מה הקשר בין פסוק יז לפסוקים יח-כ, לפי רש"י?
- (2) על איזה כלל פרשני רש"י מבסס את פירושו?

שמירת המצוות בגלות

רש"י דברים יא, יח

ושמתם את דברי - אף לאחר שתגלו היו מצוינים במצוות (תהיו מסומנים ומוכרים בעולם ע"י המצוות), הניחו תפילין, עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו. וכן הוא אומר (ירמיה לא, כ) "הציבי לך ציונים"⁴.

10. מה תכלית שמירת המצוות בגלות לפי רש"י?

⁴ ירמיהו פרק לא, כ: "הציבי לך ציונים שמי לך תמרוורים שתי לבד למסלה דרך הלכת, שובי בתולת ישראל שבי אל עריך אלה".

☒ **רמב"ן דברים יא, יח**

ושמתם את דברי אלה - אף לאחר שתגלו היו מצויינין במצות, הניחו תפילין עשו מזוזה, כדי שלא יהו עליכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר: "הציבי לך ציונים" - לשון רש"י.
 וכבר כתבתי פירוש הענין, כי המצות האלה **חובת הגוף** הם, ודינם בכל מקום כמו בארץ...
 והנה החזיר במצות האלה תפילין ודברי תורה ומזוזה כאן פעם שנית,
 לרמוז בהיקש הזה שנהיה חייבים בהם לאחר הגלות בחוצה לארץ,
 ומהם נלמוד לכל המצות שהן חובת הגוף שחיובן בכל מקום,
 ושנהיה פטורין בחוצה לארץ **מחובת הקרקע** כגון תרומה ומעשרות, כך הוא נדרש בספרי (עקב יז).

11. מה מוסיף הרמב"ן על פירוש רש"י מבחינת המצוות המופיעות בפרק (תפילין ומזוזה), לעומת מצוות שאינן מוזכרות בפרק שהן בבחינת המצוות התלויות בארץ?

סיכום: "מבט על" על פרק ח ופרק יא

ארץ ישראל בהשוואה למדבר ומצרים

12. בפרק ח' למדנו על ארץ ישראל כניגוד לחיים **במדבר**, ואילו בפרק י"א על החיים בארץ כניגוד לחיים **במצרים**.
 א. במה ארץ מצרים מנוגדת למדבר? מה עלינו ללמוד מהשוואה זו? בססו תשובתכם בפסוקים.
 ב. מהו הניגוד בין א"י לבין ארץ מצריים? מה עלינו ללמוד מהשוואה זו? בססו תשובתכם בפסוקים.
 היעזר במקור הבא - בדבריו של הרב סמט

☒ **הרב אלחנן סמט, בין מדבר לנהר - שבחה הכפול של הארץ**

שבחה של הארץ הוא אכן בכך שבה מתאפשר קיום אנושי ולאומי בדרך 'שביל הזהב' האידיאלי בין שני קצוות שליליים:

הקצה השלילי האחד הוא אופי הקיום **במצרים**, שאינה נדרשת על ידי ה'. ה' נתן ליושבי מצרים את כל צורכיהם - מים בשפע ואדמה פורייה - וכאילו ניתק מהם כל קשר. בכך מתאפשר להם לשקוע בתועבותיהם, שכן אין קיומם תלוי כל כך במעשיהם.

אולם גם החיים בקצה האחר, החיים **במדבר**, אינם חיים אידיאליים. החיים של ישראל במדבר היו תלויים בנסים גלויים שנתחדשו מדי יום ביומו. המים ניתנו להם מן הסלע ואילו הלחם - מן השמים, הִקֵּךְ החיים הטבעיים. לתלות זו בנסים קוראת התורה 'עינוי' ו'ניסיון' (ח', ב-ג ושם טז).

החיים האידיאליים הם אלה שבהם חיים אדם ועם - חיים טבעיים, עמלים ואוכלים מפרי עמלם המבורך בשמחה, בלא להיות תלויים בשינוי סדרי בראשית, ובכל זאת הם זוכים לראות בהשגחת ה' עליהם בין לטב ובין למוטב במסגרת חוקי הטבע עצמם. ערכם של מעשיהם בתחום המוסרי-הדתי הוא שקובע את הצלחתם בתחום הריאלי-הארצי. באורח חיים כזה ישנם יסודות חקלאיים-טבעיים כמו במצרים - ארץ הנהר - ויסודות של חיים תחת השגחה אלוהית מתמדת כמו אלה שהיו במדבר. מזיגתם במידה הראויה הוא המאפיין את החיים בארץ הבחירה.

טיבה של הארץ

13. בפרק ח ובפרק יא עסקנו בטיבה של הארץ.

א. עיינו בפרק ח, פסוקים ח-י.

(1) ציינו ארבעה תחומים בהם משתבחת ארץ ישראל.

(2) מה על העם ללמוד ולהסיק מתיאור שבח הארץ?

ב. עיינו בפרק יא, פסוקים י-יב.

(1) האם הכותרת "שבחה של ארץ ישראל" מתאימה גם לפסוקים אלו?

(2) חוו את דעתכם, ובססו אותה על הפסוקים.

פרשת "והיה אם שמע" בהשוואה לפרשת "שמע"

פרשת "והיה אם שמע" נכללת גם ביחידת "הברית" וגם ביחידת "הארץ הטובה". ביחידת "הארץ הטובה" למדנו אותה באופן מקיף יותר, בתוך ההקשר לפרק כולו (שאי" תלויה בגשם והגשם תלוי בשמירת המצוות). ביחידת "הברית" נתייחס בעיקר לזיקתה לפרשת "שמע" הן זיקה מילולית והן זיקה תוכנית, ולקשר ביניהן במצות "קריאת שמע".

דברים פרק ו	דברים פרק יא
(ד) שָׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד :	(יג) וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמַעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוָה אֶתְכֶם הַיּוֹם לֹא תִהְיֶה אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדוֹ בְּכֹל לְבַבְכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם :
(ה) וְאֶהְיֶה אֵת ה' אֱלֹהֵיךָ בְּכֹל לְבַבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ וּבְכֹל מְאֹדְךָ :	(יד) וְנָתַתִּי מִטֶּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ וְאֶסְפֹּתָ דָגְגֶיךָ וְתִירְשֶׁף וְיִצְהַרְךָ :
(ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם עַל לְבַבְךָ :	(טו) וְנָתַתִּי עֶשֶׂב בְּשָׂדֶךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ וְאֶכְלֹתָ וְשִׁבַּעְתָּ :
(ז) וְשִׁנְתֶם לְבַיְתְּךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ :	(טז) הַשְּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם :
(ח) וּקְשַׁרְתֶם לְאוֹת עַל יָדְךָ וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ :	(יז) וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֶּר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְאֶבְדַּתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר ה' נָתַן לָכֶם :
(ט) וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ :	(יח) וְשַׁמְתֶם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהַ עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יָדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיכֶם :
	(יט) וּלְמַדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ :
	(כ) וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ :
	(כא) לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָשַׁבַע ה' לְאַבְתָּיְכֶם לֵתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ :

14. עיין בפסוקי פרשת "והיה אם שמע" מתוך השוואה לפרשת "שמע", וענה על השאלות הבאות :

- א. צבע במרקרים את המילים והתכנים המשותפים לשתי הפרשיות. פרט בלשונך את התכנים המשותפים.
- ב. סמן בקו תחתי את שני עקרי האמונה הנוספים המופיעים רק בפרשיית "והיה אם שמע"? ופרט אותם בלשונך.
- ג. מהו ההבדל הלשוני הבולט בין הפרשיות?
- ד. מהו המניע לשמירת המצוות בפרשת "והיה אם שמע"? במה הוא שונה מן המניע בפרשת "שמע"?

ההבדלים בין שתי הפרשיות לפי חז"ל

עיינ בשני המקורות מחז"ל, וענה על השאלות המובאות בהמשך.

ירושלמי ברכות פרק ב הלכה יב

אמר רבי חנינא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה, מעתה לא יקרא אלא אחד.
אמר רבי עילא: הראשון ליחיד והשני לציבור, והראשון לתלמוד והשני למעשה.

ברכות פרק ב, משנה ב

אמר רבי יהושע בן קורחה: למה קדמה "שמע" ל"והיה אם שמוע"?
אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמיים תחילה, ואחר כך יקבל עליו עול מצוות.

15. הסבר בלשונך את המחלוקת העקרונית וההלכתית, בין רבי חנינא לבין רבי עילא המובאת בירושלמי?

16. עיינ בשני המקורות של חז"ל, וענה על השאלות הבאות בטבלה שלפניך.

- א. מה הם שלושת ההבדלים בין שתי הפרשיות שמצביעים עליהם רבי יהושע ורבי עילא? **הסבר אותם בלשונך.**
ב. הבא ראיות מן הכתוב לכל אחד מן ההבדלים הללו.

פרשת "והיה אם שמע"	פרשת "שמע"	
לשון רבים	לשון יחיד	ההבדל הראשון
		ראיות מן הכתוב
		ההבדל השני
		ראיות מן הכתוב
		ההבדל השלישי
		ראיות מן הכתוב
"וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם" (יג) "הַשְׁמֵרוּ לְכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם". (טז)		

17. מה הסיבה שיש להקדים ולומר את "שמע" לפני "והיה אם שמוע"?

18. ראינו לעיל שהמניע לשמירת המצוות בפרשת "שמע" הוא **אהבת ה'**, ואילו המניע לשמירת מצוות בפרשת "והיה אם שמע" הוא **יראת ה'**. לאור הבדל זה נסה להציע הסבר, מדוע "קבלת עול מלכות שמים" קשורה לאהבה ואילו קבלת עול מצוות קשורה "ליראה"?

19. אחד ההבדלים בין שתי הפרשיות שפרשת "שמע" נאמרה בלשון יחיד ואילו פרשת "והיה אם שמע" נאמרה בלשון רבים, נסה להציע הסבר להבדל הזה? (הנך יכול להיעזר בדברי נחמה ליבוביץ הבאים).

☒ נחמה ליבוביץ, עיונים בספר דברים עמ' 116

אהבת ה' היא אהבה אינדיבידואלית. הפרט חותר לקראתה ע"י חינוך עצמי בהעלאת נפשו וזיכוכה, ואילו קבלת עול מצוות וקיומם לא יתכנו אלא בחברה האנושית. אדם החי באיבוד ואינו נמנה על החברה האנושית יוכל אמנם להגיע לדרגת "ואהבת", אך לא יוכל לקיים את "אם שמע תשמעו אל מצוותי" באשר המצוות ברובן מתייחסות לחיי האדם בחברה, במשפחה, במדינתו ועם כל המין האנושי. ועל כן "ואהבת - בלשון יחיד; "והיה אם שמע תשמעו - בלשון רבים.

לסיכום לימוד "שמע" ו"והיה אם שמע"

שאלות למחשבה העולות מתוך הלימוד

- בפרשת 'שמע' למדנו ציווי על אהבת ה', ציווי זה הוא מחודש וייחודי לחומש דברים (גם הקביעה שהקב"ה אוהב את ישראל מיוחדת לחומש דברים, למשל פרק ז, פסוק ח; שם פסוק יג ועוד). מה מקומו של ציווי זה בהקשרו - דווקא בדור הנכנסים לארץ, רגע לפני הכניסה?
- בתוך הפרשה ראינו מעבר מציווי על הרגש לציווי על מעשה. מהו הדגש בפסוקים: האם הרגש עיקר והמעשה הוא רק ביטוי שלו, או שהמעשה הוא עיקר - עיקרו של הרגש היא ביטוי במעשה? האם שתי הפרשיות ('שמע' ו'והיה אם שמע') נבדלות בהתייחסותן לשאלה זו?
- מה בין אהבת ה' ליראת ה' (בפשט הפסוקים - יראת העונש, במחשבת הדורות יראת החטא היא דרגה ראשונית של יראה, ומעליה יראת חטא ויראת הרוממות)? מי מהן חשובה יותר, מדוע יש צורך בשתייהן?